

Staroměstské Pompeje

DOBROSLAV LÍBAL — FRANTIŠEK KAŠIČKA

Sílicí tlak na realizaci pražské podzemní dopravy vzbudil živý zájem o stratigrafickou situaci pod úrovní ulic dotčených trasou dráhy. Jako nejsložitější se pochopitelně jevila jedna z uvažovaných větví v úseku mezi Mánesovým mostem a Staroměstským náměstím, pod Kaprovou ulicí, která byla před provedením asanace mnohem užší.

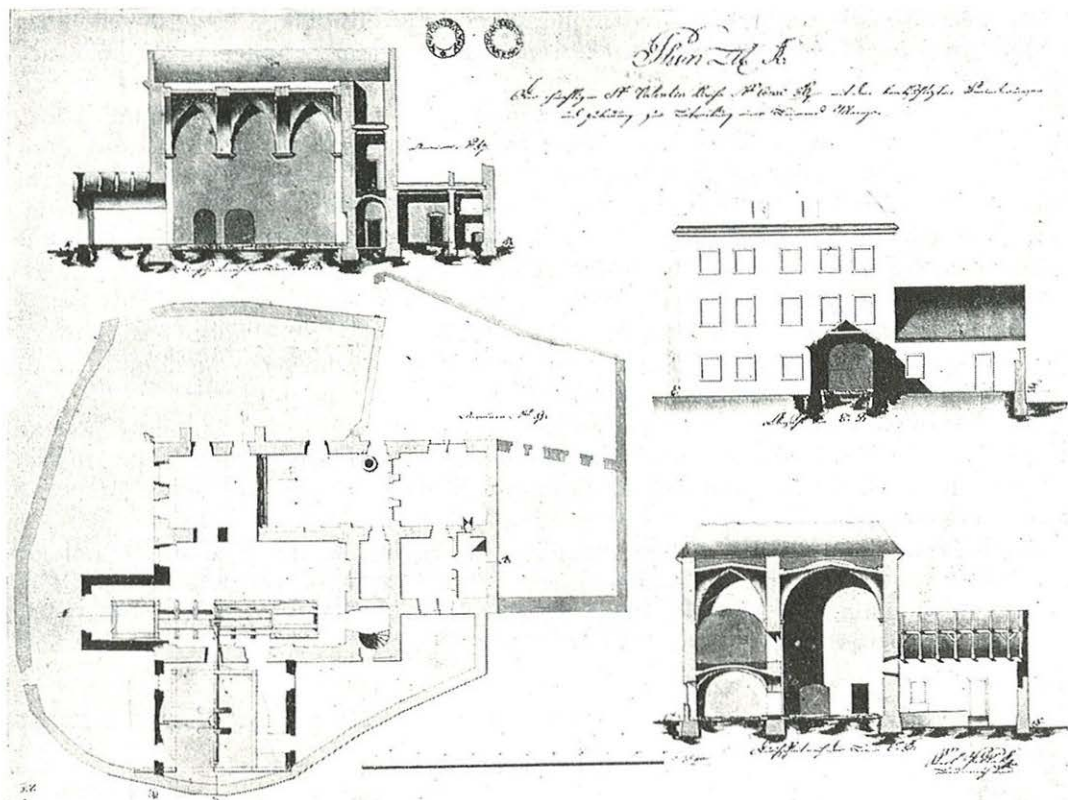
Bylo zřejmo, že při výkopu pro tubu podpovrchové dopravy se narazí pod dlažbou Kaprové ulice i v severním koutě Staroměstského náměstí na větší či menší části zbořených domů, v úrovni sklepů, základových zdí pod konstrukcemi přízemků, popřípadě dokonce i na fragmenty přízemí. Terén totiž klesal směrem k Vltavě. Ojedinele jsou pod dlažbou dosud skryty zbořené objekty v celé své půdorysné rozloze (čp. 27, 936), či jejich převážná část (čp. 28, 29, 31, 42 a 960).

Předběžné poznání základních organismů zaniklých budov bylo jistě velice žádoucí. Pokusili jsme se proto o rekonstrukci půdorysné osnovy zástavby ve zmíněném úseku, v rovině někdejšího přízemku, na plánu v měřítku 1 : 200. Hlavním pramenem poznání byly bohaté fondy Staré spisovny magistrátu v archívu hl. města Prahy, které našťastí unikly zničení v r. 1945. Účinný pomocný podklad představoval model Langweilův, popřípadě jiná vyobrazení a staré fotografie.

Výsledkem práce je syntéza materiálů nestejné přesnosti, podrobnosti a dokumentační hodnoty. Přes tuto výhradu je však jisto, že již v této prvotní fázi se poznání zaniklé pražské zástavby značně prohloubilo a byla shromážděna četná nová zjištění osvětlující poněkud jasněji zasuté architektonické děje na půdě našeho hlavního města. Připomeneme jen několik vybraných příkladů.

Požár Staroměstské radnice v r. 1945 zničil i fond plánů domů zbořených v pražské asanační akci na přelomu 19. a 20. století. Mezi nimi byl i významný a zároveň značně tajemný dům Křenovský čp. 936/I v severozápadním koutě Staroměstského náměstí. Tím důležitější bylo poznání souboru plánů celého rozlehlého domu z r. 1846 od stavitele J. F. Eisbricha. Dokumentují půdorysy všech jeho podlaží, včetně sklepů, které se rozkládaly takřka pod celým domem, s výjimkou jeho severovýchodní části, v traktu do náměstí (AMP Stará spisovna sign. D1/2066 per. 1845—53). Organismus domu se zasypávanými sklepy je dosud skryt pod dlažbou severozápadního koutu Staroměstského náměstí.

Jinou zajímavost odhalil průzkum plánů v severovýchodní části bývalého domu čp. 24/I v někdejší Mikulášské ulici, zbořeného r. 1838 před novostavbou neogotické radnice. Na plánu průčelí stavitele J. C. Vítka z r. 1820 (AMP Stará spisovna D2/588 per. 1817—21) se po východní straně dispozice domu jeví štíhlý „věžovitý“ útvar o třech poschodích s půdním polopatrem. V půdorysném organismu objektu mu odpov-

Půdorys přízemí předasanační zástavby Kaprové ulice mezi Staroměstským náměstím a nábrežím, zakreslený do obrysů současného stavu (reprod. V. Uher)

vidala úzká parcela někdy samostatného domu, který splynul s dalšími objekty v číslo 24/I. Dojem věže byl snad toliko zdánlivý, podmíněný mimořádnou výškou renesančně přestavěného úzkého domu. Avšak ani teorii středověké věže nelze zcela odmítnout.

Dlažba ulice U radnice skrývá po západní straně kostela sv. Mikuláše základy a sklepy prelatury někdejšího benediktinského kláštera, zbudované podle návrhu K. I. Dienzenhofera (27/I). Sklepy a základy přední budovy domu čp. 30/I se rozkládají pod dlažbou při vyústění ulice Maislovy do Kaprové. Při asanaci zbořený dům nebyl však již pozoruhodnou dvouposchodovou budovou s renesančním etážovým štítem, jak ji dokumentuje model Langweilův. Vystřídala ji totiž pozdně klasicistní dvouposchodová novostavba podle plánu stavitele Jos. Novotného, schváleného v r. 1844 (AMP Stará spisovna sign. D1/1092 per. 1840—44).

Významná dokumentace byla zjištěna i u protějšího velkého domu čp. 32/I, — U Koutů — (po západní straně ústí Maislovy ulice). Je to plán stavitele Zachariáše Fiegertha z r. 1803 (AMP Stará spisovna D2/227 per. 1802—04). Starobylost zbořeného

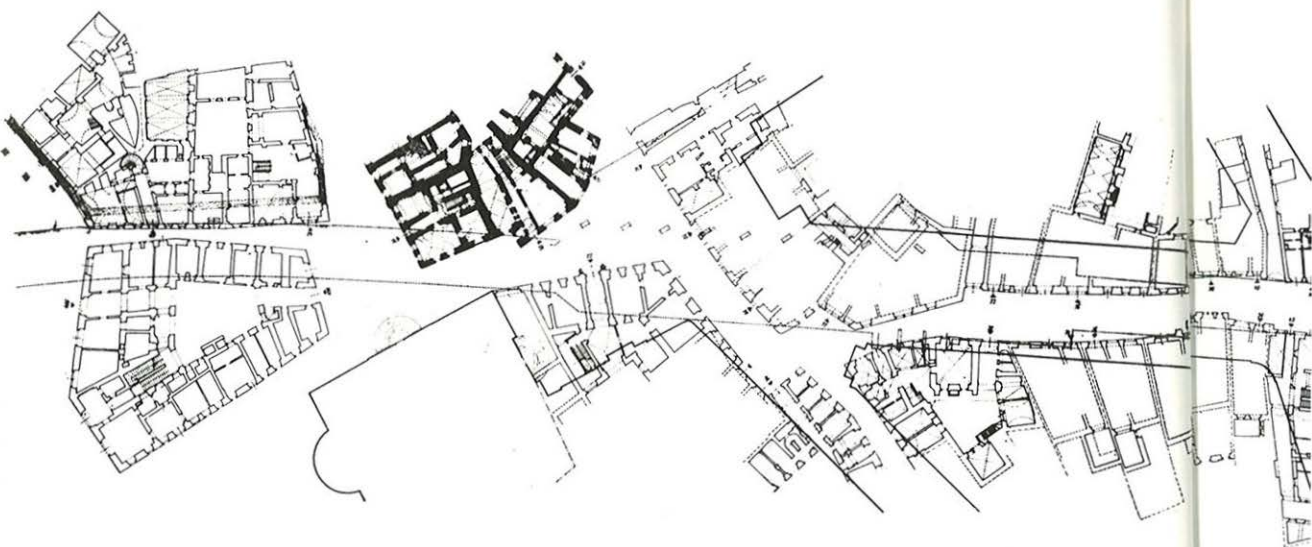
domu dotvrzují dvě takřka čtvercová jádra, jež byla obsažena v severovýchodním a jižním křídle. V zadním dvorním křídle lze podle plánu dokonce tušit románský objekt.

U domu čp. 39/I po severní straně Kaprové ulice chybí plánová dokumentace. Představu jeho zjevu umožňuje model Langweilův zobrazující dvouposchodový dům s renesančním průčelím (rytmus oken 1 + 2 sdružená), vrcholícím dvouetážovým volutovým štítem. Zbořený dům čp. 39/I byl patrně zajímavý i v pohledu urbanistickém. Smysl jeho úzké parcely v řadě mnohem širších lze hypoteticky vysvětlit skutečností, že byl dodatečně vložen do severního úseku Žatecké ulice, který pak zanikl.

Dlažba ulice Kaprové a Žatecké překrývá zdivo zajímavého domu čp. 43/I koleje lékařské, od něhož se zachoval plán J. Liebla z r. 1856 (AMP Stará spisovna D1/1542a per. 1856—63). Nápadné je čtvercové jádro při ulici v západní polovině domu. Lze tu opět připustit existenci románského domu.

Dům čp. 49/I v Kaprové ulici postrádá plánovou dokumentaci, zajímavý poukaz ke složitosti jeho stavebního organismu obsahuje model Langweilův, znázorňující při západní straně dispozice domu předstupující hranolový, věžovitý útvar, nesporně starobylého vzhledu.

Reminiscenci románského dvorce tušíme v nepravidelné, zčásti zaoblené parcele nárožního domu čp. 52, při vyústění Valentinské ulice do Kaprové. Bylo by možno ho z velké části odhalit pod dlažbou. Plán domu z r. 1820 je vpleten do staroměstské kontraktní knihy (AMP rkp. 4151 fol. 133).

Sna
nezná
spisov
přesta
Plá
r. 180
Me
již ap
zorně
v obc
však
zanik
ještě
Sh
okolo
za as
zboře
pod c
Ko
arche
Otev

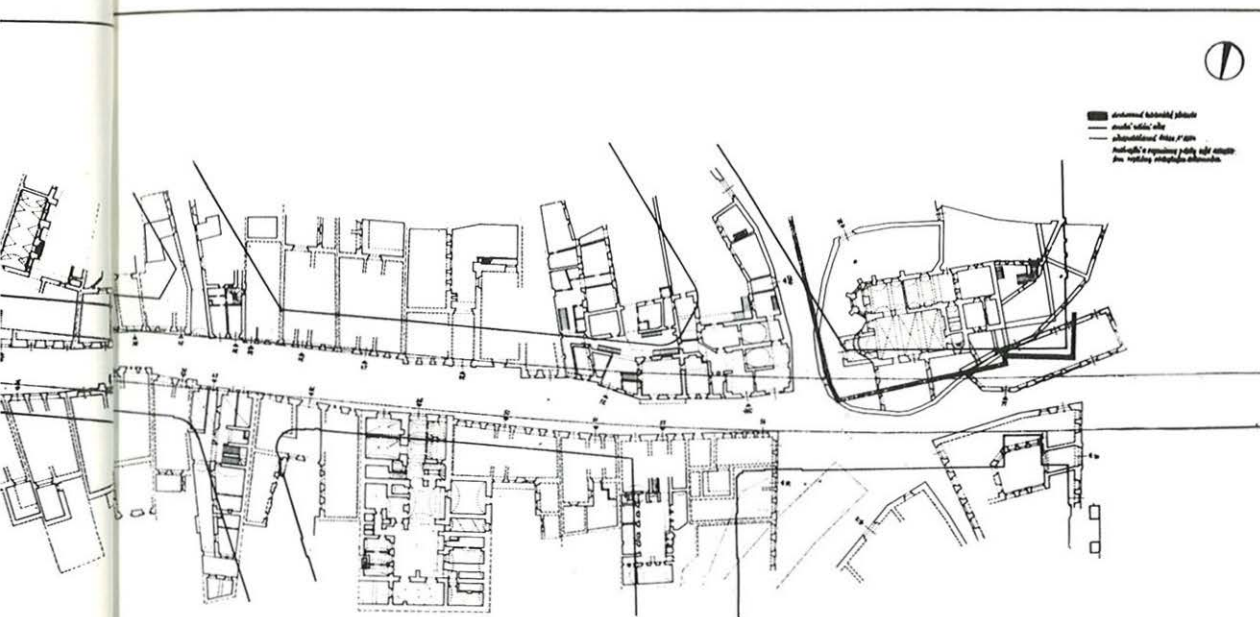
Snad nejvýznamnějším výsledkem průzkumu stavebních spisů byl nález dosud neznámého plánu objektu čp. 56/I, někdejšího kostela sv. Valentina (AMP Stará spisovna D2/967, per. 1821—23). Vypracoval ho stavitel Karel Pollak u příležitosti přestavby v r. 1821.

Plán je jistou náhradou staršího plánu kostela od stavitele F. Zelinky z doby okolo r. 1800, který byl zničen při požáru radnice za revoluce.

Mezi oběma plány se jeví dosti značné rozdíly. Na mladším Pollakově plánu chybí již apsida románského kostelíka i polygonální závěr jeho gotické jižní lodi. Není znázorněna ani románská západní věž. Apsida i gotický závěr byly zřejmě odbourány v období mezi pořízením obou plánů. Na rozdíl od dokumentace Zelinkovy obsahuje však Pollakův plán i příčný a podélný řez, umožňující poněkud přesnější představu zaniklého chrámového interiéru. Jižní loď, stejně vysoká jako hlavní, měla tehdy zřejmě ještě gotickou klenbu.

Shodně jako na Pollakově plánu je kostel zobrazen na modelu Langweilově. Někdy okolo r. 1840 byl však zbořen a vystřídán pozdně klasicistní novostavbou, jež zanikla za asanace. Jejím jediným svědectvím je katastrální plán z let 1841—42. Malá část zbořeného románského kostelíka (severní zeď lodi a náběh apsidy) se snad zachovala pod dlažbou chodníku při nynějším domě čp. 56/I.

Konkretizování pražských „Pompejí“ na plánu naznačuje nepřeborné historické archeologické bohatství skryté pod ulicemi a popřípadě dvory asanačního území. Otevírají se tak velké možnosti prohloubení představ o zničených oblastech historické

Plán půdorysu a řezů bývalého kostela sv. Valentina z r. 1821 od stavitele K. Pollaka (reprod. V. Uher)

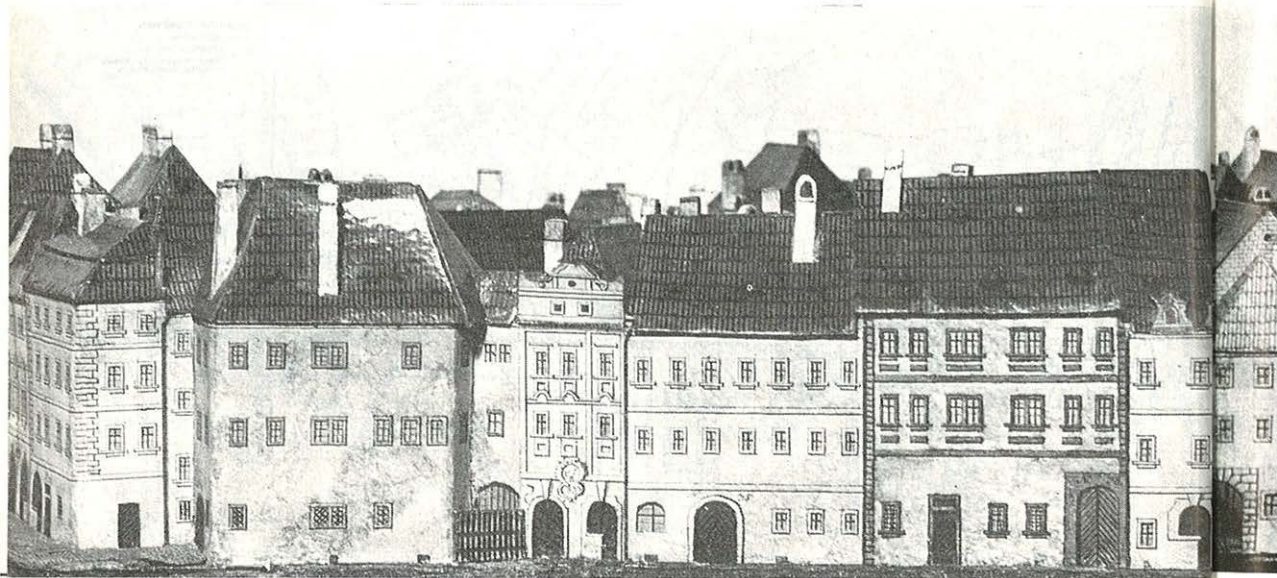
Prahy. Nebudou nikdy zcela úplné a přesné, v mozaice architektonického děje chybí příliš mnoho kamenů. Jeho byť toliko částečné osvětlení má však stejnou platnost a hodnotu jako líčení historických událostí, opírající se takřka vždy o nedostatečné a nekontrolovatelné prameny.

Bylo by proto naléhavě žádoucí přikročit neprodleně k plánovanému vyhodnocení pokud možno všech zaniklých stavebních organismů Starého a Židovského Města.

Práce nemá však smysl jen pro rozšíření poznání vývoje Prahy na poli stavebně historickém či urbanistickém, ale především velký význam ryze praktický. Její výsledky by především ekonomicky zvýhodnily nezbytné inženýrské práce (přeložky inženýrských sítí, kolektory aj.), protože by umožnily volbu nejvhodnějšího trasování i technologie. Zároveň by umožnily i případnou záchranu cenných stavebně památkových hodnot a někdy do jisté míry i jejich uplatnění v současném životě.

Kromě značně složitě regenerace zachovaných historických celků bude třeba v bu-

Jižní stěna před asanací Kaprové ulice mezi Mikulášským náměstím a Valentinskou ulicí na Langveilově modelu (snímek V. Uher)

doucnu přikročit i k hojení ran způsobených organismu města asanací na přelomu 19. a 20. stol. Zčásti architektonicky nevhodná asanační zástavba pomalu přežívá, a dojde proto mnohdy k jejímu přehodnocení a výměně.

Na nové architektonické projevy bude jistě mnoho názorů. Měl by však nepochybně zvítězit ten, který nejcitlivěji odhadne a vyjádří specifikum prostředí a svým tvůrčím obsahem do jisté míry naváže na vývojový řetěz přetržený asanací.

Znalost zaniklých stavebních organismů a jejich vzájemné skladby na území Starého a býv. Židovského Města může nejen inspirovat k zajímavějším, měkčím a k prostředí citlivějším zásahům, ale může některá řešení i historicky usměrnit, popřípadě zdůvodnit.

Současný tlak výběrových stavebních záměrů na centrální oblasti města upozorňuje, že by se s naznačeným plánovým vyhodnocením zmizelé historické zástavby nemělo dlouho otálet.

